

УДК 801.81:26-246.5

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2025.51.99-114>

Дядищева-Росовецька Ю. Б.
ORCID ID: 0000-0003-4366-3587

СПЕЦИФІКА ПЕРИФРАЗА В МЕФОДІЇВСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПІСНІ НАД ПІСНЯМИ

Анотація. У статті здійснено спробу окреслити специфіку перифраза в Мефодієвому перекладі Пісні над Піснями (далі – ПП), тексті усно-поетичного походження, що зазнав літературного опрацювання. Підкреслено необхідність враховувати особливості його трансмісії: міжмовної, міжконфесійної, міжетнічної, зі значною тяглістю в часі. Обґрунтовано вибір матеріалу для вивчення перифраза як компонента відтворення слов'янською мовою вишуканої поетики біблійної пам'ятки саме четьєго перекладу ПП. Наголошено на важливості комплексного лінгвофольклористичного аналізу, здійсненого на всіх мовних рівнях, при вивченні поетики пам'ятки. Запропоновано розглядати статтю як наукові спостереження, що мають передувати вичерпним і складним за методикою наступним дослідженням. Уточнено дефініцію перифраза як описового звороту, коли предмет або явище не називають безпосередньо, а подають через їхні ознаки. Здійснено огляд актуальних досліджень, що висвітлюють коло проблем, пов'язаних із перифразом. Окремо виділено евфемистичні перифрази до табуйованих слів чи зворотів. Розглянуто й проаналізовано найбільш репрезентативні перифрази у тексті ПП. Диференційовано ситуативні перифрази, плеонастичні подвійні перифрази, що слугують у виразненню образності; перифразитопоніми, перифрази, які мають метафоричний характер, поетичні перифрази, в основу яких покладено зоровий екфразис, а також смаковий, одоративний та ін. Виділено конструкцію, побудовану на дієприкметниковому звороті, де словом-номінатом виступає "мати" або "коханий". Акцентовано на вишуканих зразках перифразів-комполітів до слова-номіната "плоди" або "фрукти". Узагальнено розгляд перифраза, широко представленого в мефодіївському четьєму перекладі Пісні над Піснями як прийому лінгвопоетики. Наголошено, що Мефодієві вдалося глибоко відчувати специфіку перифраза та знайти для його втілення адекватну мовну форму для ознайомлення читачів зі стилістичними багатствами однієї з найбільш поетичних книг Біблії.

Ключові слова: мовознавство, Пісня над Піснями, лінгвопоетика, лінгвостилістика, лінгвофольклористика.

Інформація про автора: Дядищева-Росовецька Юлія Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент; доцент кафедри стилістики та мовної комунікації; Навчально-науковий інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: dyadros@gmail.com

Juliya B. Dyadyshcheva-Rosovetska

ORCID ID: 0000-0003-4366-3587

SPECIFICITY OF PERIPHRASE IN THE SONG OF THE SONGS TRANSLATED BY METHODIUS

Abstract. *The article is dedicated to the specifics of periphrasis in the Methodian translation of the Song of Songs, a text of oral-poetic origin that has undergone literary processing. Its translation-adaptation peculiarities are emphasized: interlanguage, interconfessional, interethnic, and temporal as well. The importance of a comprehensive linguo-folkloristic analysis, carried out at all linguistic levels, when studying the poetics of the literary monument, is underscored. The author proposes to consider the article as preliminary observations that should precede further exhaustive and methodologically complex subsequent research. The definition of a periphrasis as a descriptive phrase where an object or phenomenon is not named directly but is presented through its attributes is proposed as a conclusion to the overview of the most mainstream contemporary studies, highlighting the range of issues related to periphrasis. The most representative periphrases in the text of the Song of Songs are considered and analyzed. Situational periphrases, pleonastic double periphrases that serve to express imagery, toponymic periphrases, periphrases that are metaphorical in nature, poetic periphrases based on visual ekphrasis, as well as gustatory, olfactory, etc. are differentiated. A construction based on the participial construction is highlighted, where the target word is "mother" or "beloved". Exquisite examples of composite periphrases for the referent word "fruits" are analyzed. The article also sets the base and explores possibilities for future research on Euphemistic paraphrases of taboo words. The consideration of periphrasis, which is widely represented in the Methodian devotional (chetiy) translation of the Song of Songs, is generalized as a technique of linguopoetics. It is emphasized that Methodius managed to deeply sense the specifics of periphrasis and find an adequate linguistic form for its implementation to familiarize readers with the stylistic richness of one of the most poetic books of the Bible.*

Keywords: *linguistics, Song of the Songs, linguo-poetics, linguo-stylistics, linguo-folkloristics.*

Information about authors: *Dyadyshcheva-Rosovetska Juliya Borysivna – PhD, associate professor, associate professor of the department of stylistics*

.....
*and language communication; Educational and Scientific Institute of Philology;
Taras Shevchenko National University of Kyiv.*

E-mail: dyadros@gmail.com

Пропонуємо розвідку на продовження низки досліджень тропів у перекладі Пісні над Піснями (далі – ПП), приписуваному одному з першовчителів слов'янських – Мефодієві: цьому передували лінгвофольклористичні студії де ми зверталися до вивчення повторів, стилістичної симетрії, екфрасиса тощо [див.: 3; 4; 5 та ін.]).

Матеріалом для вивчення перифраза як компонента відтворення слов'янською мовою вишуканої поезики біблійної пам'ятки послужив саме четій переклад ПП тому що, як переконливо твердять, саме його, на відміну від службового й тлумачного, було перекладено св. Мефодієм "ісполнь" [див. пояснення аргументації А. Алексеєва: 4, с. 100–102]. Як відомо, основою для ПП послужили, за влучним твердженням С. Аверінцева, арамейські весільні наспіви, які згодом зазнали книжної обробки [див. коментар твердження С. Аверінцева: 5, с. 62].

Вивчення поезики Мефодіївського перекладу ПП потребує комплексного лінгвофольклористичного аналізу, на всіх мовних рівнях, за основу якого варто взяти ґрунтовний яacobсонівський підхід, "поезії граматики й граматики поезії". Проте проблема видається ще складнішою, адже йдеться про текст уснопоетичного походження, що зазнав літературного опрацювання. Також необхідно враховувати особливості трансмісії: міжмовної, міжконфесійної, міжетнічної, зі значною тяглістю в часі (див. з цього питання певною мірою спрощений підхід до інтерпретації поезики ПП П. Ханта [24]). Крім того важливо враховувати високий ступінь вірогідності, що, будучи уроженцями Солуні – міста, де проживали і греки, і південні слов'яни, – Кирило й Мефодій з дитинства знали не тільки місцевий діалект останніх, а й їхній фольклор, і що Мефодієві згодом доводилося шукати паралелі при перекладі ПП на етнолінгвістичному матеріалі, знайомому з дитинства.

Також при вивченні тексту ПП виникають ускладнення, пов'язані не тільки з темпоральною специфікою, але й з тим, що йдеться навіть не про одну етнічну традицію: давньослов'янську,

давньогрецьку, давньоєврейську й навіть єгипетську: [див. обґрунтування С. Аверінцева про це: 3, с. 126–127].

Закономірно, що треба бути особливо уважним до деталей і при дослідженні лінгвофольклористичного компоненту такого тексту, зокрема, коли предметом вивчення стають усно-традиційні тропи та стилістичні фігури, передусім тому, що вони можуть істотно різнитися, бути, як це показав А. Веселовський у трактаті "З історії епітета", виразно етнічно маркованими: постійний епітет до слова "шляхи" в англо-саксонській поезії – *зелені*, дороги (друми) у болгарській поезії – *білі*, а в старофранцузькому епосі це *старі римські* дороги: *anti (antique)* [див. ще: 3, с. 127]. Проте є й подібні, повторювані у фольклорі різних народів, що може пояснюватися, використовуючи термінологію компаративістики, з точки зору генетичної, типологічної чи впливу культур [14, с. 192–201].

У попередній публікації ми вже торкалися проблеми міжетнічних впливів у ПП, зокрема єгипетських [3, с. 126]. Тут варто нагадати казус, про який пише С. Аверінцев [див.: 3, с. 126]: називання закоханих "братом" і "сестрою" було до такої міри незвично для євреїв, що виникла потреба в уточненні: "**сестро моя невѣсто**" (V, 1) ("сестро моя наречена") – пор. у Септуагінті: "ἀδελφή μου νόμφη" (V, 1); див. також: IV, 9; IV, 10 та ін.). А у звертанні до нареченого перекладач замість "брат" обирає композит: "**братоучадъ мой**" (I, 12; I, 13; V, 1 та ін.). У Септуагінті це "ἀδελφιδός μου" – "synovес", "племінник", "син брата", "син брата або сестри" [див.: 3, с. 126]. Наприклад: "**Єси добръ, братоучадъ мой, нбв красенъ**" (I, 15). Широко представлено в тексті ПП й інші поетичні звертання закоханих один до одного: "**добраа въ женахъ**" (I, 7) ("χαλὴ ἐν γυναίξιν" – у Септуагінті); "**добраа моя**" (II, 10); "**искрънѣа моя**" (I, 8; I, 14) ("πλησίον μου" – LXX: "близька моя") тощо.

У нашій традиції звертання закоханих один до одного "брат" і "сестра" також незвичні: інцест табуйовано. Нагадаємо, наприклад, українську баладу про інцест (квіти двох кольорів – "Іван-та-мар'я" – вирости на могилі таких брата й сестри), або згадаймо тексти купальських пісень про інцест Купайла та Морени, Івана та Марії).

Отже, пропонуємо попередні спостереження, що мають передувати вичерпним і складним за методикою дослідженням.

* * *

Увагу дослідників перифраз привертав здавна. Про нього писав ще Арістотель у славнозвісній "Риториці" – щодо використання визначення поняття замість імені, або з евфемістичною метою.

Кальковані *округлословіє* або *свєратословіє* (арк. 239) наводяться в Ізборнику Святослава 1073 року – у трактаті Георгія Хіровоска "О образех", присвяченому характеристиці тропів та фігур мовлення.

Цікаві спостереження знаходимо в О. Веселовського, який у своєму епохальному трактаті "З історії епітета" згадує фактично про перифрази – "описові формули", що на них "розклався" епітет, і припускає високу частотність вживаності однієї з них: наприклад, гомерівські *морські коні* замість *кораблі* та ін.

Науковці досі не дійшли єдиного висновку щодо універсальної, вичерпної дефініції перифраза, що й зрозуміло, враховуючи його складність.

О. Тараненко тлумачить перифраз як "непряме, описове позначення певного поняття, особи та ін. замість їхньої узвичаєної назви з метою оновлення, уникнення повторів і увиразнення найменування (з підкресленням тієї чи іншої істотної, характерної для позначуваного поняття, ознаки та вираженням емоційно-оцінного ставлення до нього)" [18, с. 54]. І далі він пояснює, що перифрази в художній мові "функціонують переважно як тропи (метафори, метонімії, синекдохи)" [18, с. 54].

За О. Мельничуком, перифраз – "описовий зворот мови, у поезії – стилістичний прийом, коли власне ім'я, предмет чи явище називають не прямо, а через їхні характерні риси та ознаки" [17]. Ю. Караулов тут зосереджував увагу також на специфіці вияву (або діяльності) об'єкта змалювання.

У словнику М. Коломийця та Є. Регушевського перифраз схарактеризовано як інакомовний вислів, що належить "до джерел збагачення виражальних ресурсів мови" [11, с. 3].

В академічній енциклопедії "Українська мова" перифраз, з одного боку, – це "еквівалентне слову аналітичне висловлювання,

що служить для встановлення семантики похідного слова" [8, с. 471]. З іншого ж боку, перифрази визначено як "слова, усталені словосполучення (зрідка – речення), що є образно-переносними і описовими найменуваннями предметів, явищ, істот, осіб тощо; один з видів тропів" [13, с. 471] (свого часу Ю. Караулов, крім образного перифраза, виділяв також логічний та евфемістичний).

Традиційно акцентують також на однозначності перифраза, на його оцінності та емоційно-експресивному характері, на піднесеному/зниженому ставленні до зображуваного тощо.

Широко представлений перифраз не лише в авторському поетичному дискурсі, а й у фольклорі, у різних жанрах. Наприклад, у прислів'ї: "Гріб – тісна хата, але вічна" [12, с. 197] використовується евфемістичний перифраз "тісна хата" до позначуваного слова "гріб" [див.також: 1]. "Гріб", як "вічне помешкання", виступає антитезою до нетривалого земного життя людини порівняно з вічністю її безсмертної душі – в уявленні християнина, носія українського фольклору. У словнику Б. Грінченка знаходимо цікаве свідчення: "На Поділлі хатою називають іноді могилу, а будинок тоді куренем" [16, с. 388]. Варто замислитися над внутрішньою формою слова "домовина" (укладачі етимологічного словника української мови висловлюють припущення щодо його евфемістичності [7, с. 109]), а також згадати міркування Хв. Вовка щодо еволюції доісторичного житла на території України, де, "як і скрізь", прадавні будови "згодом з підземних та напівпідземних перетворилися в цілком надземні" [2, с. 88]).

А ось знаходимо перифрази "дубовая хата" й "сосновая хата" з цим же значенням у пісні: "Треба ж мені, мати, заступа, лопати, / Заступа, лопати, дубової хати, / Дубової хати, глибокої ями" [20, с. 122]. Чи таке: "Хіба нас розлучить сосновая хата, / Сосновая хата, висока могила" [20, с. 144].

У поезії Т. Шевченка, носія українського фольклору, О. Тараненко виділяє "серед слів і зворотів, що частіше від інших уживаються як перифрази", зокрема, слово "хата" – "на позначення могили або потойбічного світу" [18, с. 55]. Так само на усно-народній основі в Т. Шевченка народжується виразний перифраз, виражений субстантивованим прикметником: це композит "круторогі" замість "воли" у вірші "У неділю не

гуляла": "Чи не ревуть круторогі, / Чи не йде чумак з дороги" [22, с. 279; див. також: 18, с. 55–56].

Окрему групу утворюють евфемістичні перефрази до табуйованих слів чи зворотів. Наприклад, існує чимало варіантів інших назв до слова "чорт": *дідько*, *біс*, *антипко*, забарвлене книжне з неповноголоссям *враг* та ін. Їх не можна згадувати, бо сам з'явиться, тому використовуються евфемізми: *нечистий*, *лукавий*, *лихий*, *рогатий*... [див., наприклад: 19, с. 755].

Або згадаймо евфемістичні назви тварин до табуйованих. Наприклад, *змія* – "за походженням є табуїстичною назвою плазунів "земна істота; те, що повзає по землі", яка вживалася для відвернення зустрічей з небезпечними для життя отруйними зміями" [7, с. 269] (пор.: лат. *serpens* – змія, *serpere* – повзати; санскр. *sarpá*). Чи, наприклад, *ведмідь*: "назва виникла як мисливський евфемізм або як вияв табу замість давньої назви шкідливої для бортників тварини" [6, с. 343–344].

Привертає увагу, що в тексті ПП не евфемізується слово "смерть": "**іако крѣпка іако сѣмр'ть любви**" (VIII, 6 ("κρᾶταιά ὡς θάνατος ἀγάπῃ" (VIII, 6 – у Септуагінті)), бо це могло б зруйнувати виразний образ, побудований на антитетичності "любов – смерть". Так само не евфемізується слово "**адъ**": "**жестока іако адъ зависть**" (VIII, 6): "σκληρός ὡς ἄδης ζήλος" (VIII, 6 – LXX). У перекладі І. Хоменка: "любов бо, як смерть сильна; ревності люті, немов пекло" (VIII, 6). В І. Огієнка це подано так: "бо сильне кохання, як смерть, задрощі непереможні, немов той шеол, його жар жар огню, воно полум'я Господа!" (VIII, 6).

Сучасні дослідники вивчають перефраз у різних аспектах: семантичних, стилістичних, психолінгвістичних тощо. Передусім заслуговує на окремий розгляд допис Елжбети Газдечки, присвячений проблемам біблійної перефрази. На специфіці фразеологічних перефразів зосередився О. С. Юрченко. Як функціонально-семантичну одиницю мовлення вивчав його І. Ю. Кобилянський. Намагався окреслити статус перефрази в мовознавстві О. Копусь – на матеріалі роману "Собор" О. Гончара. Ю. Макарець аналізувала перефразові номінації в українському публіцистичному дискурсі. У котляревськознавчому дискурсі О. Гончара досліджував перефраз і його текстотвірні

функції М. Степаненко. Як образно-переносні вторинні номінації вивчала перифрази О. Мінкова. Розробкою стилістичних функцій перифрази в сучасній українській постмодерністській прозі займалася Л. Приблуда. І. Юджін-Ріпун аналізував перифрастичні звороти як словесні маски та ін.

* * *

У ПП зафіксовано значну кількість перифраз, розглянемо деякі з них, найбільш репрезентативні.

На відміну від ситуативних перифраз, сенс яких актуалізується лише в певному контексті, виділяємо в ПП загальнозрозумілі перифрази. Наприклад, " **рождьші ж**": " **єдіна єстть голзбица моа, сьвръшена моа, єдіна єстть мѣри своєи, из'брана єстть рождьші ж**" (VI, 8), де словом-номінатом виступає *мати* нареченої, як її називає наречений. І. Хоменко перекладає це так: "одна ж єдина моя голубка, моя досконала, єдина у матері своєї, улюблена тієї, що її вродила" (VI, 8). Тут доречно згадати підхід А. І. Єфимова, який розглядав перифрази як образні синоніми до означуваних слів. Або, наприклад, таке живання: " **рождьшіа тѣ**" (VIII, 5).

Ще раз у тексті ПП інакомовно названо *матір* нареченої, цього разу самою дівчиною, у логічному перифразі " **зачьньшыма ма**": " **и не оставихса его, дондеже въведох и въ домъ мѣре моеа и въ клѣтъ зачьньшыма ма**" (III, 4), таким чином автор уникає повтору. У варіанті, наведеному І. Хоменком, читаємо: "Схопила я його й не пустила, аж поки не ввела в дім матері моєї, у покій тієї, що мене зачала" (III, 4).

На початку другої глави ПП у самохарактеристиці з поетичним змалюванням частини пейзажу наведено подвійний перифраз, можна сказати, плеонастичний, використання такого повтору слугує увиразненню образності. Наречена говорить про себе: " **цвѣтъ пол'скыи, крин ѹдольныи**" (II, 1). У першому перифразі " **цвѣтъ пол'скыи**" І. Хоменко заміняє означуване слово " **цвѣтъ**" (квітка, цвіт) на конкретну назву "нарцис"; друге ж – " **пол'скыи**" ("польовий") змінює на "шаронський" (Шарон, як відомо, – мальовнича рівнина, оазис між Самарійськими пагорбами й Середземним морем): "Я – нарцис шаронський, лілея на долині"

(II, 1). Порівняймо в перекладі І. Огієнка: "Я саронська троянда, я долинна лілея!" (II, 1) (свого часу увагу Ю. Караулова привертала перифрази-топоніми – у перекладацькому аспекті). У Септуагінті, як і в Мефодієвому перекладі цей конкретний топонім – "шаронський" не використовується.

Натомість А. Коваль у корисному виданні "Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження" наводить варіант "сельний" до означуваного слова й пояснює: "'Сельний крин" – так по-церковнослов'янськи зветься польова лілея. У "Пісні Пісень" цей вислів вживається як *порівняння* (курсив наш – Ю. Д.-Р.) при змалюванні краси Суламіфи – коханої царя Соломона. <...> У переносному значенні – це символ юності, краси, чистоти" [9, с. 124]. Ці ж два значення "сельний" подано і в академічному одинадцятитомному тлумачному словнику української мови, з позначкою "заст.[аріле]".

Основоположник нової української літературної мови Т. Шевченко був не тільки мовотворцем, автором численних неологізмів, він також цінував і використовував те краще, що існувало на попередніх етапах її розвитку, зокрема, староукраїнські та старослов'янські елементи – його зважений, гармонійний підхід актуальний і сьогодні [див.: 15]. Т. Шевченко тричі використовує в поезії означення "сельний" – до означуваного слова "крин", а також до слова "цвіт" [10, с. 2513]. Наприклад, у поемі "Царі" – при характеристиці Самантянини: "мов крин той / Сельний при долині" [23, с. 85]. А також двічі у звертанні до Богородиці в поемі "Марія": "О ти, пречистая в женах! / Благоуханний сельний крине!" [23, с. 313]; "Цвіт зельний, наша красота!" [23, с. 316].

При утворенні перифраз значну роль відіграє такий троп, як метафора (це досліджував Р. Нормуродов). У ПП подано вишуканий метафоричний перифраз, побудований на одоративному екфрасисі, де замість імені коханого **"миро излиано"**: **"миро излиано има твоє"** (I, 2). І. Хоменко перекладає це так: "Розлите миро – твоє ім'я" (I, 3). Ще О. Веселовський пояснював трійсту послідовність при створенні метафоричності (на матеріалі метафоричних епітетів). Отже, застосовуючи його підхід, простежуємо тут логічний ланцюжок: а) мирра – вишукані пахощі; б) ім'я асоціюється з нареченим, з його піднесеним емоційним сприйняттям, зокрема, з

духмяністю; в) відбувається перенесення в уяві дівчини захоплення від аромату нареченого на його ім'я.

Знаходимо в ПП ще один цікавий перифраз, який має метафоричний характер, де дівчина образно каже про себе: "виноградъ моиx не съхранихъ" (I, 5) – у Септуагінті "ἀμπελοῦνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα" (I, 5). У перекладі І. Хоменка бачимо форму дієслова недоконаного виду: "не стерегла виноградника мого власного" (I, 5). Ближче до тексту видається тут варіант, запропонований І. Огієнком: "свого виноградника власного не встерегла я!" (I, 5), адже "съхранихъ" – форма нетематичного аориста, значення якого – завершена, здійснена минула дія.

У ПП натрапляємо на піднесений образ, що метафорично змальовує вуста нареченого як "кринѣ, каплаци змїрнж испльнѣ" (V, 13) (І. Хоменко перекладає так: "лілеї, що крапають мірою дорогоцінною" (V, 13)). Це перекликається з поетичним перифразом, в основу якого покладено смаковий екфрасис "сът каплетѣ" – про вуста коханої (І. Хоменко пропонує перефразований варіант: "З уст твоїх крапле медом" (IV, 11)).

Натрапляємо в тексті ПП на перифраз – інакомовний натяк на цнотливість нареченої у подвійних синонімічних сполуках: "врѣтоградъ затворенъ", "источникъ запечѣтѣнъ" (IV, 12) (І. Хоменко подає так: "Садок замкнений, моя сестра-дружина, садок замкнений, криниця під печаттю" (IV, 12)). Тут спадає на думку антитетичний евфемістичний перифраз "одчинена хата", використовуваний в українському пісенному фольклорі, що виступає у функції метафори: ідеться про несхвальну характеристику доступної дівчини, або дівчини, яка себе не шанувала. У пісні "Уже третій вечір, як дівчина зводить" батько дорікає засмученій дочці, яка коханого "любила так, що й не знала мати", а той "обнадежив", але не хоче її за себе взяти заміж: "Ой ти сама, дочко, всьому винувата, / Ой чого ж у тебе все одчинена хата? / А хто схоче, той іде, / Зараз твою рученьку бере" [21, с. 426–427] (імовірно, у першому рядку наведеного фрагменту, помилково вжито "всьому" замість логічнішого тут "в цьому", можливо, у процесі запису пісні чи її транслітераційної обробки). Дівчина обурюється на хлопця: "Коли любиш, то бери, / А славоньки більше не роби!" [21, с. 426].

Порівняймо це з піднесеним поетичним змалюванням очікування закоханого у баладі "Причинна" Т. Шевченка: "Близько хата, де дівчина / Ворота одчинить" – 'привітає у своєму житті'. І далі збентежене його занепокоєння: "А може, вже одчинила – / Не мені, другому... / Швидче, коню, швидче, коню, / Поспішай додому!" [22, с. 78].

Надзвичайно важливо при аналізі враховувати контекст, адже "відчинена хата" може означати й просто гостинність (потік свідомості може навіювати уявлення про привітність господаря або всієї родини [див.: 25]). Проте занадто безоглядна привітність для господині може набути негативні конотації й бути репутаційно для неї небезпечною.

Поетичне образне перефрастичне змалювання прийдешніх насолод нареченого радіощами сімейного життя подано в Мефодієвому перекладі – в метафоричному заклик до коханого в першому вірші п'ятої глави ПП, фрагменті, відсутньому і в Септуагінті, і в тлумаченні І. Хоменка, і в І. Огієнка: **"Да с'нидет братоучад мой въ врьтоград свои и да гасъть от плода краевѣтвен его"** (V, 1) ("Нехай прийде коханий мій у садочок свій, і нехай вкушає плоди його"). У Септуагінті глава 5 ПП починається з репліки-відповіді нареченого, так само й у перекладі І. Хоменка: "Я ввійшов у сад мій, о моя сестро-дружино" (V, 1), і в І. Огієнка: "Прийшов я до саду свого, о сестро моя, наречена!" (V, 1).

Окремо тут привертають увагу вишукані зразки перифраза, представлені до слова-номіната *плоди* або *фрукти* композитами "краевѣтвиє" (V, 1) і, нижче, – потрійним (sic!) "краквѣтвоплодиє" (VII, 13): **"Мандрагоры даша вона, и при дверехъ наю все краквѣтвоплодиє"**⁴. У перекладі І. Хоменка цей фрагмент з використанням одоративного екфрасиса перекладено так: "Мандрагори свій запах розливають при наших дверях усякі плоди якнайкращі" (VII, 14).

Привертають увагу поетичні виразні перифрази до слова-номіната *коханий*: **"язельь стака", "гроздь цвѣта"**. Тут проводиться піднесена паралель між нареченим і вишуканими пахощами: **"язельь стака братоучадъ мой мнѣ, посрѣд(ѣ) съсцоу моею въдворитса. Гроздь цвѣта братоучадъ мой мнѣ въ виноградехъ въ гадди"** (I, 12–13). І. Хоменко перекладає

так: "Торбинка мірри – любий мій для мене, на моїх грудях спочиває. Гроно кипрове – любий мій для мене, у виноградниках Ен-Геді" (I, 13–14). Ідеться про складний образ із використанням стилістичної симетрії та топоекфрасиса: "виноградники Енгедські" ("въ гад'ди") (I, 13) розташовано на західному березі Мертвого моря, це – "родючий оазис", який відомий славнозвісними виноградниками, як пояснює Григорій Нисський.

Ще яскравий перифраз знаходимо в ПП до слова-номіната *коханій* у дієприкметниковому звороті: "пасыи в кринѣхъ" (II, 16) (той, хто пасе між лілеями). Це не поодинокий приклад використання такої конструкції (згадаємо перифраз "зачьньшьль мь" (III, 4) до слова-номіната *мати* та ін.

Не дивно, що в ПП, за походженням – зведенні весільних співів (за С. Аверінцевим), немає перифразів, побудованих на такій фігурі мовлення, як мейозис – свідомого применшення якостей предмета, на відміну від гіперболи. Текст ПП рясніє перебільшеними, піднесеними характеристиками, що й не дивно для передачі емоційного сприймання закоханими одне одного.

Цікавий приклад складного перифраза, побудованого на зоровому екфрасисі знаходимо в першій главі ПП: "Градъ домовъ наю – кедрн, стропнаа стелѣ наю – кипариси" (I, 16). Традиційно дім ототожнюється не лише з його господарем, але і з його життям. Ориген у своїй славнозвісній бесіді, присвяченій ПП, пояснює, що, знаючи здатність кедра не гнити, і прекрасний аромат кипариса, намагайся так влаштувати свій дім, щоб і про тебе самого можна було сказати: "Бруси наших домов то кедрини, стелі в нас кипариси!" [варіант перекладу І. Огієнка: I, 17)].

Чи можна саму назву "Пісня над Піснями" ("Пісня Пісень") вважати перифразом? А. Коваль справедливо зауважує, що вона стала крилатою: "Так називають прекрасний твір, вершину творчості якогось автора" [9, с. 123]. Як приклад вона наводить розповідь М. Бажана про пошуки Шолом-Алейхемом "Кобзаря", який названо "цією піснею над піснями Шевченка" [9, с. 123]. – Як бачимо, відповіді тут на поставлене запитання можна стверджувально.

Отже, перифраз широко представлений у мекфодіївському четьему перекладі Пісні над Піснями як прийом лінгвопоетики.

Мефодієві вдалося глибоко відчути його специфіку та знайти для втілення цього прийому адекватну мовну форму для ознайомлення читачів зі стилістичними багатствами однієї з найбільш поетичних книг Біблії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балаж В. Евфемізми й дисфемізми в контексті лінгвістичної прагматики. *Мовознавство*. 2024. № 5. С. 66–75.
2. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 336 с.
3. Дядищева-Росовецька Ю. Б. Методологічні замітки до комплексного лінгвофольклористичного аналізу поезики Мефодіївського перекладу Пісні над Піснями. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*, 2021. Вип. 42. С. 121–139.
4. Дядищева-Росовецька Ю. Б. Про один фольклорний за походженням компонент поезики Кирило-Мефодіївського перекладу Пісні над Піснями. *Актуальні проблеми української мови : Теорія і практика*. 2016. Вип. 32. С. 99–111.
5. Дядищева-Росовецька Ю. Б. Специфіка стилістичної симетрії в Мефодіївському перекладі Пісні над Піснями. *Актуальні проблеми української лінгвістики : Теорія і практика*, 2021. Вип. 43. С. 59–75.
6. Етимологічний словник української мови : В 7 т. Т. 1 : А–Г / Ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) [та ін.] / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982. 632 с.
7. Етимологічний словник української мови : В 7 т. Т. 2 : Д–Копці / Ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) [та ін.] / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1985. 572 с.
8. Клименко Н. Ф. Перифраз. *Українська мова : Енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол. : В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. С. 471. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001051> (дата звернення : 8.07.2025).
9. Коваль А. П. Спочатку було Слово : крилаті вислови біблійного походження в укр. мові Київ : Либідь, 2001. 312 с.
10. Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка = A concordance to the Poetic Works of Taras Shevchenko : В 4 тт. Т. 4 / Наукове Товариство ім. Шевченка в США, Канадський Інститут Українських Студій / Ред. і упоряд. Олега Ільницького і Юрія Гавриша. Нью-Йорк–Едмонтон, 2001. 734 с.
11. Короткий словник перифраз / М. П. Коломієць, С. С. Регушевський; за ред. М. М. Пилинського. Київ : Рад. шк., 1985. 149 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004861> (дата звернення : 11.10.2025).
12. Прислів'я та приказки : Людина. Родинне життя. Риси характеру : збірник / упоряд., передм. М. М. Пазяк ; відп. ред. С. В. Мишанич. Київ : Наук. думка, 1990. 528 с.
13. Регушевський С. Перифраз. *Українська мова : Енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол. : В. М. Русанівський

Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика

[та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. С. 471–472. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/lib/item/UKR0001051> (дата звернення : 8.07.2025).

14. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні : підручник. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2008. 624 с.

15. Селігей П. О. Глобалізація і проблеми збереження мовного розмаїття. *Мовознавство*. 2022. № 4. С. 3–20.

16. Словарь української мови, збрала редакція журналу "Кіевская Старина" / Упорядк., з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. У Києві, 1909. Т. 4. 464 с.

17. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Вид. 2-ге, виправл. і доповн. Київ : Головн. ред. УРЕ, 1985. 996 с. URL : <https://126.slovaronline.com/> (дата звернення : 5.10.2025).

18. Тараненко О. Перифраз. *Шевченківська енциклопедія* : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; редкол. : М. Г. Жулинський (гол.) та ін. Т. 5 : Пе–С, 2015. С. 54–56.

19. Українська фольклористична енциклопедія / Упоряд. В. Сокіл. Львів, 2018. 808 с.

20. Українські народні пісні : Родинно-побутова лірика / Вст. ст., упорядк., підгот. текстів та прим. Г.К. Сидоренко. Київ : Дніпро, 1964. Ч. 1. Пісні про кохання. 588 с.

21. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського / Упор. О.І. Дей. Київ : Наукова думка, 1974. 783 с.

22. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : У 12 т. / НАН України; Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. Ред. кол. : М.Г. Жулинський (голова), В. С. Бородин та ін. Т. 1 : Поезія 1837–1847. Київ : Наукова думка, 2001. 784 с.

23. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : У 12 т. / НАН України; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Ред. кол. : М.Г. Жулинський (голова), В. С. Бородин та ін. Т. 2 : Поезія 1847–1861. Київ : Наукова думка, 2001. 784 с.

24. Hunt P. Poetry in the Song of Songs : A Literary Analysis. New York : Peter Lang, 2008. 368 p.

25. Yanush O. B. Common features of spontaneity and stream of consciousness in prose, poetry and song lyrics. *Актуальні проблеми української мови : теорія і практика*. 2024. Вип. 49. С. 188–200.

REFERENCES

1. Balazh V. (2024). *Euphemisms and dysphemisms in the context of linguistic pragmatics* [Evfemizmy u dysfemizmy v konteksti lnhvistychnoi prahmatyky]. *Movoznavstvo*, 5, 66–75. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-338-2024-5-004> [in Ukrainian].

2. Vovk Kh. (1995). *Studies in Ukrainian Ethnography and Anthropology*. [Studii z ukrainskoi etnohrafii ta antropolohii]. Kyiv : Mystetstvo. 336 s. [in Ukrainian].

3. Djadyshheva-Rosovetska Yu. B. (2021). *Methodological notes on the complex linguofolkloristic analysis of the poetics of the Methodius's translation of the Song of Songs* [Metodolohichni zamitky do kompleksnoho lnhvofolklorystychnoho analizu poetyky Mefodiivskoho perekladu Pisni nad Pisniamy]. *Current issues of Ukrainian linguistics : theory and practice*, 42, 121–139. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2021.42.121-139> [in Ukrainian].

4. Diadyshcheva-Rosovetska Yu. B. (2016). *About one folkloric component of the poetics of the Cyril and Methodius translation of the Song of Songs*. [Pro odyn folklornyi za pokhodzhenniam komponent poetyky Kyrylo-Mefodiivskoho perekladu Pisni nad Pisniamy]. *Current issues of Ukrainian linguistics : theory and practice*, 32, 99–111. [in Ukrainian].

5. Diadyshcheva-Rosovetska Yu. B. (2021). *Specificity of stylistic symmetry in Methodius' translation of the Song of Songs*. [Spetsyfika stylistychnoi symetrii v Mefodiivskomu perekladu Pisni nad Pisniamy]. *Current issues of Ukrainian linguistics : theory and practice*, 43, 59–75. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2021.43.59-75> [in Ukrainian].

6. *Etymological dictionary of the Ukrainian language* (1982). [Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy] : V 7 t. T. 1 : A–H / Red. kol. : O. S. Melnychuk (hol. red.) [ta in.] / AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv : Naukova dumka, 632 s. [in Ukrainian].

7. *Etymological dictionary of the Ukrainian language* (1985). [Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy] : V 7 t. T. 2 : D–Koptsi / Red. kol. : O. S. Melnychuk (hol. red.) [ta in.] / AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv : Naukova dumka, 572 s. [in Ukrainian].

8. Klymenko N. F. (2004). *Paraphrase* [Peryfraz]. *Ukrainian language : Encyclopedia* [Ukrainska mova : Entsyklopediia] / NAN Ukrainy, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, In-t ukr. movy; redkol. : V. M. Rusanivskiyi [ta in.]. Vyd. 2-he, vypr. i dopov. Kyiv : Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana. S. 471. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001051> (last access : 8.07.2025) [in Ukrainian].

9. Koval A. P. (2001). *In the beginning was the Word : winged sayings of biblical origin in the Ukrainian language*. [Spochatku bulo Slovo : krylati vyslovy bibliinoho pokhodzhennia v ukr. movi]. Kyiv : Lybid, 312 [in Ukrainian].

10. *A concordance to the Poetic Works of Taras Shevchenko* (2001). V 4 tt. T. 4 / Naukove Tovarystvo im. Shevchenka v SSHA, Kanadskiy Instytut Ukrainskykh Studii / Red. i uporiad. Oleha Ilnytskoho i Yurii Havyrysha. Niu-York–Edmonton, 734 [in Ukrainian].

11. *A brief dictionary of periphrases*. (1985). [Korotkyi slovnyk peryfraz] / M. P. Kolomiets, Ye. S. Rehushevskiyi; za red. M. M. Pylynskoho. Kyiv , 149 [in Ukrainian].

12. *Proverbs and sayings : Man. Family life. Character traits*. (1990). Pryslivia ta prykazky : Liudyna. Rodynne zhyttia. Rysy kharakteru : zbirnyk / uporiad., peredm. M. M. Paziak ; vidp. red. S. V. Myshanych. Kyiv : Nauk. Dumka, 528 s. [in Ukrainian].

13. Rehushevskiyi Ye. (2004). *Paraphrase* [Peryfraz]. *Ukrainian language : Encyclopedia* [Ukrainska mova : Entsyklopediia] / NAN Ukrainy, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, In-t ukr. movy; redkol. : V. M. Rusanivskiyi [ta in.]. Vyd. 2-he, vypr. i dopov. Kyiv : Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana. S. 471–472. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001051> (last access : 8.07.2025). [in Ukrainian].

14. Rosovetskiy, S. K. (2008). *Ukrainian folklore in theoretical light*. [Ukrayinskyj folklor u teoretychnomu vysvitleni]. Kyiv : VPC "Kyiyivskiy

universytet", 623 s. URL : <https://rosovetskyi.com/ukr-folklor-u-teor-vusv/> (last access : 26.12.2023) [in Ukrainian].

15. Selihei P. O. (2022). *Globalization and the problems of preserving linguistic diversity*. [Hlobalizatsiia i problemy zberezhenntia movnoho rozmaittia]. *Movoznavstvo*, 4, 3–20. [in Ukrainian].

16. *Dictionary of the Ukrainian language, compiled by the editorial board of the magazine "Kievskaya Starina"* (1909). [Slovar ukraïnskoi movy, zibrala redaktsiia zhurnala "Kievskaiia Starina"] / Uporiadk., z dodatkom vlasnoho materialu B. Hrinchenko. U Kyievi. T. 4. 464 s. [in Ukrainian].

17. *Dictionary of foreign words*. (1985). [Slovyk inshomovnykh sliv]. / Za red. O. S. Melnychuka. Vyd. 2-he, vypravl. i dopovn. Kyiv : Holovn. red. URE, 996 s. URL : <https://126.slovaronline.com/> (last access : 26.12.2023) [in Ukrainian].

18. Taranenko O. *Peryfraz*. (2015). *Shevchenkivska encyklopediia* (2012–2015) [Shevchenkivska encyklopediia] : v 6 t. / Redkol. : M. G. Zhulynskij (gol.) [ta in.]. Kyiv. : NAN Ukrainy. T. 5 : Pe–S, 2015. S. 54–56. URL : <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/uk/proinstytut/Shevchenko> (last access : 27.12.2024) [in Ukrainian].

19. *Ukrainian Folklore Encyclopedia*. (2018). [Ukrainska folklorystychna entsyklopediia] / Uporiad. V Sokil. Lviv, 808 s. [in Ukrainian].

20. *Ukrainian Folk Songs : Family and Everyday Lyrics* (1964). [Ukrainski narodni pisni : Rodynno-pobutova liryka] / Vst. st., uporiadk., pidhot. tekstiv ta prym. H. K. Sydorenko. Kyiv : Dnipro. Ch. 1. Pisni pro kokhannia. 588 s. [in Ukrainian].

21. *Ukrainian Folk Songs in the Recordings of Zorian Dolenga-Khodakovsky* (1974). [Ukrainski narodni pisni v zapysakh Zoriana Dolenhy-Khodakovskoho] / Upor. O. I. Dei. Kyiv : Naukova dumka, 783 s. [in Ukrainian].

22. Shevchenko, T. (2001). Complete collection of works [Povne zibrannia tvoriv] : U 12 t. / Redkol. : M. G. Zhulynskij (gol.) [ta in.]. Kyiv : Nauk. dumka. T. 1 : Poeziia 1837–1847, 784 s. [in Ukrainian].

23. Shevchenko, T. (2001). Complete collection of works [Povne zibrannia tvoriv] : U 12 t. / Redkol. : M. G. Zhulynskij (gol.) [ta in.]. Kyiv : Nauk. dumka. T. 2 : Poeziia 1847–1861, 784 s. [in Ukrainian].

24. Hunt, P. (2008). *Poetry in the Song of Songs : A Literary Analysis*. New York : Peter Lang, 368 p. [in English].

25. Yanush O. B. (2024). Common features of spontaneity and stream of consciousness in prose, poetry and song lyrics. *Current issues of Ukrainian linguistics : theory and practice*, 49, 188–200. <https://doi.org/10.17721/APULTP/2024.49.188-200> [in English].

Дата надходження до редакції – 01.11.2025

Дата затвердження редакцією – 19.11.2025

Ця публікація ліцензована на умовах Creative Commons Attribution 4.0 International License.